

Mardus N. U.

National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

INTERNAL MARKET OF GOODS AND ITS ELEMENTS

Summary

The theoretical and methodical approaches to the formation of the internal market of goods as one of the main types of markets are investigated; the main elements of the internal market of goods are determined and the main directions of their research are outlined; has acquired further development of the proposed classification of goods on the basis of.

Key words: market, domestic market, commodity, commodity market, classification, competition, producer, consumer.

УДК 330.146: 631.3

Марков Р. Р.

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ РОСЛИННИЦТВА ТЕХНІЧНИМИ ЗАСОБАМИ: ПРОБЛЕМИ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Досліджено та узагальнено ключові проблеми забезпечення рослинництва технічними засобами в розрізі окремих видів техніки та різних організаційно-правових форм господарювання. З'ясовано причини незадовільного рівня технічного забезпечення та виявлено їх вплив на процеси оновлення, вибуття і приросту техніки. Обґрунтовано засади формування економічних передумов вирішення проблем забезпечення галузей рослинництва технічними засобами.

Ключові слова: технічні засоби, техніка, рослинництво, сільське господарство, сільськогосподарські підприємства, господарства населення, державна підтримка.

Постановка проблеми. Сучасний рівень інноваційного розвитку світової економіки вимагає дотримання високих стандартів техніко-технологічного забезпечення усіх галузей національного господарства. Особливе значення це має для рослинництва і сільського господарства загалом, де виробляється основна частка продовольчих ресурсів для населення і сировина для переробної промисловості, формується експортний потенціал держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми та питання забезпеченості рослинництва технічними засобами є предметом досліджень багатьох вітчизняних науковців. Так, О.С. Прокопишин визначив особливості постачання і використання техніки фермерськими господарствами [1], а Г.М. Бражєвська – підходи до технічного забезпечення виробництва рослинницької продукції у різних організаційно-правових формах господарювання [2]. Значна увага науковців приділена практичним механізмам технічного забезпечення рослинництва та загалом сільського господарства технічними засобами. Зокрема, В.М. Петров дослідив сучасні аспекти формування ціноутворення на ринку сільськогосподарської техніки [3]; В.В. Губін, М.І. Бідило, В.Ф. Пащенко, О.В. Ульянченко обґрунтували удосконалення підходів до створення машино-тракторних парків на селі [4–5]. Практичні механізми щодо розвитку вітчизняного виробництва сільськогосподарської техніки знайшли своє відображення у законодавстві України [6].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, незважаючи на значні наукові розробки, через перманентні зміни засад і підходів до функціонування сільського господарства та аграрних ринків питання щодо формування економічних передумов забезпечення рослинництва технічними засобами потребують подальшого вивчення з огляду на посилення інновацій, про-

цеси глобалізації та євроінтеграції, зміни кліматичних умов господарювання тощо.

Виходячи з вищевикладеного, метою статті стало виявлення основних проблем забезпечення рослинництва технічними засобами та обґрунтування економічних передумов їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Забезпеченість сільського господарства в Україні загалом та галузей рослинництва зокрема технічними засобами за часів початку трансформації економічної системи на ринкові засади господарювання була недостатньою та значно погіршилася упродовж 1990-х – початку 2000-х рр. Однак починаючи з 2004–2005 рр. ситуація дещо виправилася. Нині, за даними Державної служби статистики України [7; 8], рослинництво обслуговує майже 340 тис. тракторів, 53 тис. комбайнів, 166 тис. сівалок, 184 тис. культиваторів, понад 333 тис. плугів та 570 тис. борін тощо.

При цьому у динаміці останніх 5–6 років кількість фізичних одиниць техніки в сільському господарстві неодмінно зростає. Це стає результатом поступового нарощування техніки в господарствах населення на тлі нестабільних коливань технічного забезпечення рослинницьких галузей у сільськогосподарських підприємствах. Так, лише упродовж 2016 р. темп приросту тракторів (переважно за рахунок відносного збільшення кількості тракторів без змонтованих на них машин на тлі скорочення кількості гусеничної техніки) загалом у сільському господарству держави сягнув 103,3%. Подібною (103–106% щороку) була динаміка накопичення культиваторів, плугів, машин посівних та для садіння, сінокосарок, прес-пакувальників та прес-підбирачів, розкидачів ґною і добрив.

Нарощування окремих видів техніки відбувається посиленними темпами. Зокрема, за 2016 р. наявність стаціонарного іригаційного обладнання

зросла на 108,0%, а пересувного – на 111,3%, дощувальних машин – на 108,2%, машин і пристроїв для поливу – на 112,9%, водяних насосів і насосних станцій – на 109,4%, а також машин для захисту сільськогосподарських культур – на 108,4%, валкових жаток – на 107,5%. Водночас відносно незмінною залишається забезпеченість сільськогосподарських робіт у рослинництві боронами, вантажними автомобілями, причепами та напівпричепами.

З огляду на формування багатуукладності аграрної економіки та посилення конкуренції між товаровиробниками різних організаційно-правових форм господарювання, а також на виникнення стійкого спектру конкурентних переваг, у тому числі й техніко-технологічних, у великих аграрних формувань холдингового типу порівняно з малими підприємствами та особистими селянськими господарствами, важливого значення набуває дослідження процесів забезпеченості технічними засобами рослинництва у розрізі різних форм господарювання та типів підприємницьких структур. Так, значні обсяги продукції сільського господарства в Україні виробляють господарства населення. Особливо це стосується не експортно-орієнтованих виробництв, а тих видів продуктів, що використовуються як продовольчі ресурси для споживання населенням усередині держави. За деякими товарними позиціями її частка сягає 70% від усього виробництва і навіть перевищує це значення. Природно, що такі тенденції приводять до поступового накопичення селянами аграрного капіталу, зокрема шляхом придбання технічних засобів. Як видно з рис. 1, більше половини усієї рослинницької техніки (крім комбайнів) належить саме їм.

Незважаючи на те, що більша частка техніки нині акумульована в господарствах населення (див. рис. 1), рівень їх забезпеченості технічними засобами рослинництва залишається незадовільним. Так, плуги і культиватори має лише третина господарств (їх частка у загальній кількості сягає відповідно 34,6 та 30,9%), трактори – менше чверті (24,6%), культиватори – 14,1%, сівалки – 12,4%, а комбайни – лише 1,8% господарств населення [8]. Означена ситуація почасти спричинена технологічними особливостями вирощування сільськогосподарських культур у господарствах населення. Однак провідними чинниками, що приводять до недостатнього рівня технічного

оснащення особистих селянських господарств, залишаються дороговизна техніки, недоступність кредитів та лізингу, цінові диспаритети. Поряд із цим не поширюється кооперативний рух на селі, який дав би змогу значною мірою вирішувати проблеми придбання, зберігання, ремонту й експлуатації сільськогосподарської техніки господарствами населення. Також нерозвинутою залишається сільська обслуговуюча інфраструктура. Однак, незважаючи на низку проблем щодо технічного забезпечення, господарства населення, як вказувалося вище, поступово нарощують кількість технічних засобів рослинництва. Посилення цієї тенденції у перспективі вимагає формування дієвої політики державної підтримки, врегулювання ринкових механізмів, оздоровлення засад формування конкурентної політики та антимонопольних підходів тощо.

На відміну від господарств населення (особистих селянських господарств), процеси забезпечення рослинництва технічними засобами у сільськогосподарських підприємствах характеризуються здебільшого нестійкою тенденцією (табл. 1).

Зокрема, упродовж останніх трьох років відносно суттєво у сільськогосподарських підприємствах зросла лише кількість дощувальних машин та жаток валкових (відповідно темпи зростання за означений період становили 110,21% та 107,36%). Несуттєво збільшилася кількість тракторів, сівалок, тракторних сінокосарок та зернозбиральних комбайнів (темпи зростання за цими видами техніки коливалися у межах 100–103%). Водночас наявність усіх інших видів техніки скоротилася, що є вкрай негативною тенденцією, особливо зважаючи на потребу інтенсифікації аграрного виробництва, підвищення його інноваційного рівня, забезпечення світових стандартів якості продукції та умов праці.

Результати дослідження показують, що у розрізі сільськогосподарських підприємств різних організаційних форм господарювання забезпеченість технічними засобами рослинницьких галузей також дещо різниться. Найліпшою вона є в агрохолдингових структурах як із погляду кількості наявної техніки, так і з погляду її інноваційного рівня.

Водночас лише відносно задовільною можна визнати забезпеченість технічними засобами фермерських господарств. Так, наприклад, за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України [9], в державі нині налічується 38 850 фер-

мерських господарств, з яких 5257 не мають сільськогосподарських угідь і не займаються вирощуванням культур. У решті господарств перебуває у користуванні 4391,9 тис. га сільськогосподарських угідь, що становить 22% від загального землекористування сільськогосподарськими підприємствами. При цьому фермери володіють 26,7% тракторів усіх марок, включаючи трактори, на яких змонтовані машини, від усієї сукупності по сільськогосподарських підприємствах, 24,6% тракторних сінокосарок, 26,2% валкових жаток, 29,2% сівалок усіх видів, 32,3% зернозбиральних та 35,2% картоплезбиральних комбайнів, 42,2% картоплезбиральних комбайнів. Водночас частка

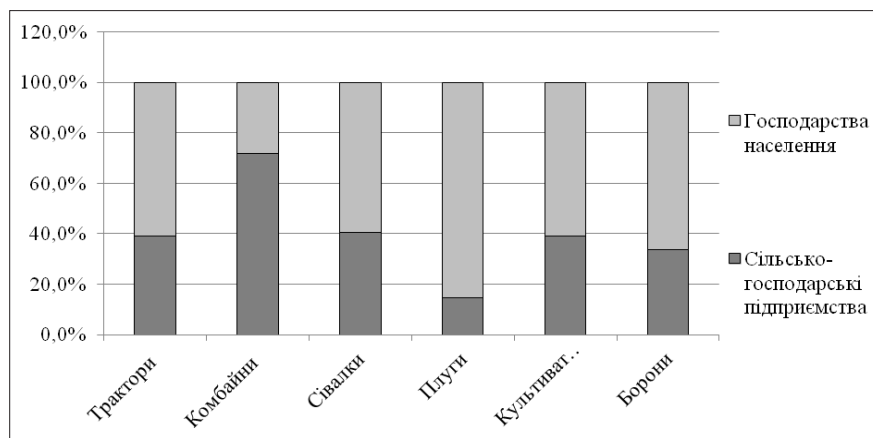

Рис. 1. Розподіл сільськогосподарської техніки за категоріями господарств у 2016 р.

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [8]

**Динаміка основних видів технічних засобів галузей рослинництва
у сільськогосподарських підприємствах у 2014–2016 рр. (на кінець року, штук)**

	Роки			2016 р. до 2014 р., %
	2014	2015	2016	
Трактори всіх марок, включаючи трактори, на яких змонтовані машини	130 811	127 852	132 686	101,43
Вантажні та вантажно-пасажирські автомобілі	87 307	83 567	85 417	97,84
Тракторні причепа	52 176	49 004	48 547	93,04
Сівалки всіх видів	65 596	65 492	67 157	102,38
Картоплесаджалки	1689	1631	1573	93,13
Дошувальні машини	3723	3815	4103	110,21
Сінокосарки тракторні	8014	7892	8228	102,67
Жатки валкові	13 485	13 595	14 477	107,36
Комбайни: зернозбиральні	27 196	26 735	27 366	100,63
кукурудозбиральні	1784	1634	1534	85,99
кормозбиральні	5274	4982	4861	92,17
картоплезбиральні	1276	1215	1239	97,10
Бурякозбиральні машини (без машин для обрізання бурячиння)	2747	2427	2278	82,93

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [8]

вантажних та вантажно-пасажирських автомобілів фермерських господарств становить лише 16,3%, тракторних причепів – 19,7%, дошувальних машин – 14,9%, кукурудозбиральних комбайнів – 19,0%, кормозбиральних та льнозбиральних комбайнів – відповідно 9,9 та 7,4%.

Загалом фермери здебільшого придбавають тільки найнеобхіднішу техніку. Ті засоби, що можуть значно поліпшити умови праці, а отже, і якість життя фермерів, часто залишаються важкодоступними з огляду на їх цінові характеристики. Тому господарники приймають рішення відмовитися від купівлі цієї техніки і замінюють її використання живою працею.

Загалом по сільськогосподарських підприємствах усіх організаційно-правових форм господарювання важливим аспектом дослідження забезпеченості технічними засобами галузей рослинництва є її залежність від багатьох чинників, зокрема від розміру земельних угідь, що перебувають в обробітку. Показовою є сформована залежність параболічного типу між площею сільськогосподарських угідь, що перебуває в обробітку сільськогосподарським підприємством, та забезпеченістю технічними засобами. Найбільше техніки у тих підприємств, що обробляють від 1 до 3 тис. га. У тих господарств, які обробляють менші площі, зазвичай і потреба у технічних засобах менш виразна, і фінансові можливості щодо їх придбання подеколи відсутні. У міру нарощування площі понад 3 тис. га кількість техніки у відносному вираженні скорочується (див. рис. 2).

Вказане зумовлюється більш раціональним та інтенсивним використанням технічних засобів і, на перший погляд, свідчить на користь процесів укрупнення сільськогосподарських підприємств. Однак такі процеси не виправдані з огляду на доцільність підтримання багатоукладності в аграрній сфері, а

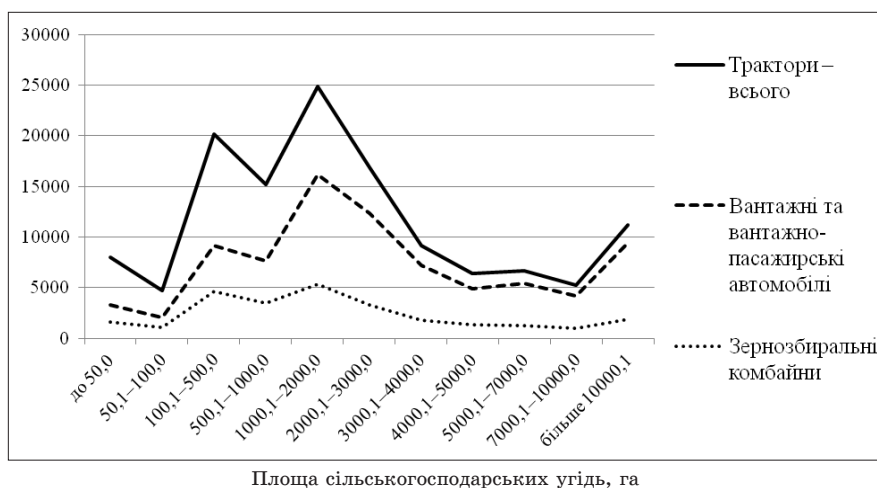

Рис. 2. Залежність між площею сільськогосподарських угідь, яку обробляє підприємство, та наявністю основних видів сільськогосподарської техніки

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [8]

також на оптимізацію структури виробництва сільськогосподарських продуктів, ефективність яких у великих і малих формах господарювання значно різняться. Адаже нині більш виправдано трудомісткі продукти вирощувати у малих підприємствах та особистих селянських господарствах, тоді як виробництво технологічних культур, що формують експортний потенціал держави, розвивати в крупних підприємствах, у тому числі й агрохолдингах.

У процесі дослідження було обчислено рівняння стохастичних залежностей між розмірами земельних площ, що обробляються сільськогосподарськими підприємствами, та наявністю основних видів технічних засобів. Так, відповідне рівняння залежності для тракторів усіх видів має такий вигляд:

$$y = -331,39 \cdot x^2 + 3473,5 \cdot x + 6088. \quad (1)$$

Для вантажних та вантажно-пасажирських автомобілів:

$$y = -227,79 \cdot x^2 + 2859 \cdot x + 764,98. \quad (2)$$

Для зернозбиральних комбайнів:

$$y = -77,717 \cdot x^2 + 777,07 \cdot x + 1350,5. \quad (3)$$

Результати такого дослідження можуть бути використані під час формування узагальнюючих державних індикативних планів у межах реалізації державної політики підтримання технічного забезпечення галузей рослинництва. Адже для визначення потреб щодо постачання технічних засобів слід враховувати не лише технологічні особливості та площі вирощування сільськогосподарських культур, а й розміри підприємств і особистих селянських господарств та їх землекористування.

Поглиблений аналіз здійснено щодо процесів руху технічних засобів галузей рослинництва в сільськогосподарських підприємствах (табл. 2). Виявлено, що оновлення техніки є досить інтенсивним, а коефіцієнти оновлення щодо розкидачів гною і добрив, пересувного і стаціонарного іригаційного обладнання, дощувальних машин, машин і пристроїв для поливу, водяних насосів, насосних станцій, машин для захисту сільськогосподарських культур, сінокосарок, жаток валкових та техніки для післяурожайних робіт досягають і перевищують 0,1, тобто рівень оновлення становить понад 10% щороку.

Проте оновлення вантажних та вантажопазарських автомобілів, борін та бурякозбиральних комбайнів залишається незадовільним, коефіцієнт оновлення не перевищує 0,05, за якого термін експлуатації технічних засобів має зростати і перевищувати 20 років, що в сучасних умовах технічного розвитку суспільства й економіки неприпустимо.

Розбалансування процесів оновлення і вибуття технічних засобів рослинництва в сільськогосподарських підприємствах приводить до того, що коефіцієнти приросту і відносного приросту щодо борін, кукурудзозбиральних, кормозбиральних, у тому числі й причіпних, та бурякозбиральних комбайнів і машин набувають від'ємних значень,

що свідчить про погіршення технічного забезпечення окремих галузей рослинництва. Зокрема, це стосується загальної обробки ріллі, вирощування кукурудзи і цукрового буряку, а також кормовиробництва, що може негативно позначитися на розвитку тваринницьких галузей.

Результати дослідження дали змогу визначити основні напрями щодо формування економічних передумов вирішення проблем забезпеченості рослинництва технічними засобами. Доведено необхідність:

- посилення державної фінансової підтримки особистих селянських господарств (господарств населення), фермерів та малих підприємств для технічного оновлення виробництва рослинницької продукції, впровадження інновацій, збільшення обсягів вирощування традиційних культур та започаткування нових видів виробництв;

- розвитку виробничої й обслуговуючої інфраструктури в аграрній сфері економіки, у тому числі щодо створення і розвитку машино-тракторних парків і станцій;

- сприяння посиленню кооперативного руху на селі щодо придбання, зберігання, ремонту й експлуатації технічних засобів;

- удосконалення структури виробництва і напрямів діяльності у розрізі різних форм господарювання в сільському господарстві та залежно від зонального розміщення товаровиробників;

- оптимізації митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічного обороту технічних засобів;

- підтримки та розвитку вітчизняних виробників сільськогосподарської техніки на інноваційній основі з урахуванням світових стандартів якості та поширення енергозберігаючих технологій;

- усунення цінових диспаритетів на аграрних ринках щодо засобів виробництва та кінцевих

Таблиця 2

Показники руху технічних засобів галузей рослинництва у сільськогосподарських підприємствах у 2016 р.

Види техніки	Коефіцієнти			
	оновлення	вибуття	приросту	відносного приросту
Трактори – всього	0,08	0,05	0,03	0,40
Вантажні та вантажно-пасажирські автомобілі	0,05	0,04	0,01	0,19
Причепи та напівпричепи	0,06	0,04	0,01	0,24
Плуги	0,08	0,04	0,04	0,49
Культиватори	0,08	0,05	0,03	0,39
Борони	0,04	0,04	-0,01	-0,15
Машини посівні та для садіння	0,08	0,05	0,03	0,39
Розкидачі гною і добрив	0,10	0,05	0,06	0,55
Обладнання іригаційне: стаціонарне	0,11	0,04	0,08	0,66
пересувне	0,14	0,04	0,11	0,75
Дощувальні машини	0,12	0,04	0,08	0,66
Машини і пристрої для поливу	0,14	0,02	0,13	0,84
Водяні насоси і насосні станції	0,12	0,04	0,09	0,69
Машини для захисту сільськогосподарських культур	0,12	0,05	0,08	0,65
Сінокосарки	0,10	0,06	0,05	0,46
Жатки валкові	0,13	0,06	0,08	0,55
Прес-пакувальники, включаючи прес-підбирачі	0,09	0,05	0,05	0,51
Комбайни і машини: зернозбиральні	0,09	0,07	0,03	0,27
кукурудзозбиральні	0,07	0,10	-0,03	-0,41
кормозбиральні, включаючи причіпні	0,06	0,08	-0,03	-0,46
картоплезбиральні, включаючи картоплекопачі	0,06	0,06	0,00	0,08
бурякозбиральні	0,02	0,09	-0,06	-2,98
Техніка для післяурожайних робіт	0,10	0,04	0,06	0,59

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [8]

вироблюваних продуктів в умовах кон'юнктурних коливань і посилення інфляційних процесів тощо.

Упровадження запропонованих заходів дасть змогу поліпшити забезпеченість рослинництва технічними засобами, а отже, позитивно вплине на розвиток сільськогосподарського виробництва, доступність для населення високоякісних продуктів харчування, посилення продовольчої безпеки й експортного потенціалу нашої держави.

Висновки і пропозиції. Забезпеченість рослинницьких галузей технічними засобами залишається нині недостатньою. Особливо це стосується господарств населення та підприємств малого аграрного бізнесу, що виробляють левову частку продовольчих ресурсів для населення держави. Вирішення проблем забезпеченості рослинництва технічними

засобами потребує удосконалення аграрної політики шляхом посилення державної фінансової підтримки, розвитку інфраструктури та кооперативного руху, удосконалення структури виробництва, оптимізації регулюючих важелів та підтримки вітчизняних виробників сільськогосподарської техніки.

Перспективними напрямами подальших розвідок щодо забезпеченості галузей рослинництва технічними засобами є удосконалення організаційно-економічного механізму постачання техніки господарюючим суб'єктам різних організаційно-правових форм господарювання та господарствам населення, посилення державної політики фінансової підтримки технічного переозброєння, а також обґрунтування засад розбудови ринкової і виробничої інфраструктури сільського господарства.

Список використаних джерел:

1. Прокопишин Л.С. Організаційно-економічні форми технічного забезпечення фермерських господарств / Л.С. Прокопишин // Вісник Запорізького національного університету. 2010. № 2(6). С. 56–59.
2. Бражевська Г.М. Техніко-технологічне забезпечення виробництва продукції рослинництва / Г.М. Бражевська // Економіка АПК. 2009. № 12. С. 49–52.
3. Петров В.М. Ціноутворення на ринку сільськогосподарської техніки / В.М. Петров // Організаційно-економічний механізм реалізації стратегічних напрямів розвитку агропродовольчої сфери : матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., присвяч. 198-річ. ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, 2 жовтня 2014 р. / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. Харків: ХНАУ, 2014. 342 с. С. 60–63.
4. Губін В.В. Інформаційне забезпечення управління формуванням машинно-тракторного парку господарюючих суб'єктів аграрної сфери / В.В. Губін // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В.А. Дерій (голов. ред.) та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2014. Том 18. № 3. С. 10–15.
5. Економіко-екологічні засади раціонального формування та використання машинно-тракторного парку: монографія / М.І. Бідило, В.Ф. Пашенко, О.В. Ульянченко / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. Харків: ХНАУ, 2010. 209 с.
6. Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу: Закон України №3023-III від 7 лютого 2002 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3023-14>.
7. Статистична інформація // Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
8. Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві у 2016 році : Статистичний бюлетень. К.: Державна служба статистики України, 2017. 42 с.
9. Розвиток фермерських господарств в Україні // Офіційний сайт Міністерства аграрної політики і продовольства України. URL: <http://minagro.gov.ua/node/22002>.

Марков Р. Р.

Национальный научный центр «Институт аграрной экономики»

ОБЕСПЕЧЕННОСТЬ РАСТЕНИЕВОДСТВА ТЕХНИЧЕСКИМИ СРЕДСТВАМИ: ПРОБЛЕМЫ И ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ИХ РЕШЕНИЯ

Резюме

Исследованы и обобщены ключевые проблемы обеспечения растениеводства техническими средствами в разрезе отдельных видов техники и различных организационно-правовых форм хозяйствования. Выявлены причины неудовлетворительного уровня технического обеспечения и выявлено их влияние на процессы обновления, выбытия в прироста техники. Обоснованы принципы формирования экономических предпосылок решения проблем обеспечения отраслей растениеводства техническими средствами.

Ключевые слова: технические средства, техника, растениеводство, сельское хозяйство, сельскохозяйственные предприятия, хозяйства населения, государственная поддержка.

Markov R. R.

National Science Center Institute of Agricultural Economy

TECHNICAL MEANS FOR PLANT PRODUCTION: PROBLEMS OF SOFTWARE AND ECONOMIC BACKGROUND OF THEIR SOLUTIONS

Summary

The key problems of provision of plant growing by technical means in the context of certain types of techniques and various organizational-legal forms of management are investigated and generalized. The reasons for the unsatisfactory level of technical support have been clarified and their influence on the processes of updating technical means. The principles of forming economic preconditions for the solution of problems of providing branches of crop production with technical means are substantiated.

Key words: technical means, technology, crop production, agriculture, agricultural enterprises, households, state support.